

УДК 376-056 36.015.3:159.952

ІДЕЇ К.Д. УШИНСЬКОГО ТА ПЕДАГОГІЧНА КОРЕКЦІЯ УВАГИ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ УЧНІВ 1-3 КЛАСІВ

Практичні спостереження за навчально-виховним процесом розумово відсталих учнів 1-3 класів дозволяють стверджувати, що проблема уваги залишається однією з актуальних у корекційній психопедагогіці [2, 3]. Проблемою дитячої уваги під час навчання цікавляться не лише психологи, медики, фізіологи, а й педагоги, тому актуальними залишаються засадничі погляди на це питання видатного педагога К.Д. Ушинського, адже він був не тільки визначним ученим-теоретиком свого часу, а й справді народним учителем. Необхідність і важливість врахування аспекту уваги в організації навчально-виховного процесу простежується в багатьох його педагогічних працях, зокрема в спеціальній статті «Про виховання уваги» [5]. У ній К.Д. Ушинський подає низку методичних порад щодо організації навчально-виховного процесу в школі, особливо наголосивши, що для правильної організації навчання і розвитку розумових здібностей дитини треба знати її вікові та індивідуальні особливості, коректно передбачати обсяги та дозування навчального матеріалу, враховувати дидактичні принципи навчання. Великого значення К.Д. Ушинський надавав безпосередньо формуванню уваги учнів у процесі навчання й виховання. Він писав: «Увага важлива для педагога в трьох аспектах: 1) як барометр, за яким він може судити про спрямування розвитку вихованця, 2) як ворота, через які тільки він отримує доступ до душі вихованця, і 3) як матеріал для розробки» [5, 403]. У згаданій статті Ушинський формулює конкретні поради вчителю щодо арсеналу прийомів у подоланні неувважності учнів у навчальному процесі, зокрема акцентуючи на тому, що загальною причиною неувважності класного колективу є фізичні та моральні стани його членів.

До моральних причин стану неувважності К.Д. Ушинський відносив відсутність цікавого, яскравого викладання вчителем навчального матеріалу,

тому, за його словами, «навіть найбільш нецікавий урок можна зробити для дітей цікавим зовнішніми засобами, що не належать до змісту уроку; урок робиться цікавим, як гра в увагу, як суперництво в пам'яті, винахідливості і т.п. Увесь розвиток людини, розумовий і моральний, виражається в напрямку його уваги» [5, 405]. Ці думки К.Д. Ушинського актуальні й нині, особливо для вчителів, які працюють з розумово відсталими учнями 1-3 класів.

Увага є однією з вищих психічних функцій людини. У роботі «Проблеми розвитку психіки» Л.С. Виготський вказував, що розвиток психіки проявляється у зміні відношень між функціями. У понятійно-термінологічному словнику «Спеціальна педагогіка» за редакцією академіка В.І. Бондаря увага визначається як «процес виділення об'єктів психічної діяльності з-поміж багатьох, зосередження на певних об'єктах при одночасному абстрагуванні від інших. Увагу характеризує вибіркове ставлення до навколишнього світу, коли з великої кількості подразників свідомість виділяє один або кілька... Розумово відсталі, особливо збуджені олігофрени, та діти з переважними ушкодженнями лобних відділів кори головного мозку, характеризуються різким недорозвитком довільної уваги, що спричинено особливостями вищої нервової системи. Тому в роботі з цими дітьми слід надавати особливу увагу розвитку компенсаторних механізмів формування всіх основних параметрів уваги, без яких неможлива навчальна і виховна діяльність, їхній подальший розвиток» [1, 478].

Як справедливо стверджує В.М. Синьов, «розумова відсталість визначається не етіологічними чинниками, а їхнім раннім впливом на мозок дитини. Зокрема, різноманітні вроджені, спадкові, набуті шкідливі впливи у пренатальний і ранній постнатальний періоди призводять до загального психічного недорозвитку», зокрема й до порушення уваги [4, 67].

В аспекті проведеного нами дослідження стану уваги у розумово відсталих учнів 1-3 класів розвиток та корекція уваги виступають як необхідний компонент педагогічної діяльності, спрямованої на покращення академічних успіхів. Організовуючи корекційно-розвиткову роботу ми

керувалися принципами складання і реалізації корекційної програми, які визначали стратегію, цілі, задачі корекції, методи і засоби педагогічного впливу. Задачі корекційної роботи були сформульовані як система завдань трьох рівнів: 1) корекційного – виправлення відхилень і порушень уваги, вирішення труднощів розвитку; 2) профілактичного – попередження відхилень і труднощів у розвитку уваги; 3) розвиткового – оптимізація, стимулювання, збагачення змісту корекції та розвитку уваги. Реалізації умов корекції уваги розумово відсталих учнів сприятимуть наступні фактори: рівень психофізичного розвитку дитини; готовність педагогічних кадрів; робота школи; вплив родини; соціальний стан сім'ї.

Корекційна програма складалася із серії спеціально організованих корекційно-розвиткових уроків, підібраних з урахуванням рівня розумового розвитку учнів, їхніх індивідуальних особливостей. У спеціально організованому предметно-розвитковому середовищі стимулюються пізнавальні інтереси учнів, закріплюються навички, отримані на корекційно-розвиткових уроках. Предметно-розвиткове середовище створювали також за допомогою різноманітних дидактичних ігор, програми «Нумікон», балансувальної дошки доктора Ф. Белгау, апаратно-програмного методичного ком'ютерного комплексу з корекційно-розвитковою програмою «Живий звук».

Цілеспрямований вплив на кожну дитину здійснювався через корекційний комплекс, що представляв собою системне утворення, яке складалося з декількох взаємозалежних блоків: діагностичного, установчого, корекційного та блоку оцінки ефективності корекційних впливів (ОЕКВ). Кожен блок був спрямований на розв'язання різних задач і складався з особливих методів і прийомів.

У процесі дослідження ми утвердилися в думці, що корекційно-розвиткова діяльність педагога тільки тоді буде ефективною, коли вона опирається на правильно складену програму. При складанні програми автор спирався на висновки К.Д. Ушинського щодо врахування вікових та

індивідуальних особливостей дитини, методів та способів розвитку дитячих розумових здібностей, дидактичних принципів навчання, правильного дозування навчального матеріалу. Великого значення в засвоєнні знань вчений надавав вихованню уваги, відзначаючи, що вчитель має формувати в учнів особливо довільну увагу, яка потребує виховання вольових зусиль з боку школярів [5, 407].

Нами були розроблені методичні рекомендації для педагогів з розвитку уваги РВУ 1-3 класів: пропонувати завдання в ігровому характері; коригувати волю учнів, завдяки чому буде подолано відволікання від виконання завдання; ставити перед дітьми посилені завдання; чергувати подачу завдань, які вимагають включення зорової або слухової уваги; подавати усі завдання в цікавій формі, щоб викликати у дітей позитивну мотивацію; дотримуватися рекомендацій щодо застосування наочного матеріалу та технічних засобів навчання; дозувати обсяг і темп навчального матеріалу; обов'язково поділяти матеріал на логічно завершені частини, групуючи його за подібними ознаками; використовувати зорові опори; по-можливості дотримуватися використання навчальних алгоритмів; орієнтувати дітей на мовленнєву регуляцію в процесі виконання письмових, вимірювальних та графічних робіт; оцінюючи відповіді, враховувати порушення мислення, мовлення і пам'яті розумово відсталих учнів; у процесі виконання дітьми завдань враховувати стан їхньої працездатності.

Розвиток усіх властивостей уваги розумово відсталих учнів 1-3 класів пов'язаний із вираженістю їхніх вольових якостей. Тому слід дисциплінувати учнів, привчати їх бути господарем власних дій, вчитися зосереджуватися, коли цього зовсім не хочеться, частіше дотримуватися принципу «треба», а не принципу «хочу». Необхідно привчати дітей починати роботу з важкого й нецікавого. Проведена нами експериментальна робота показала, що увагу добре розвиває чергування легких та важких, цікавих і нецікавих занять, але при цьому не варто забувати про перерви. Наявність коливань, відволікань уваги, швидка стомлюваність дітей вимагають частого відпочинку, а також

періодичної зміни занять. Характеризуючи стан перевтоми, К.Д. Ушинський писав: «Примусьте дитину йти – вона втомиться дуже скоро, стрибати – теж, стояти – теж, сидіти – вона також втомиться; але коли вона перемішує всі ці діяльності різних органів, то пустує цілий день, не втомлюючись. Те ж саме помічається в навчальних заняттях дітей...» [6].

К.Д. Ушинський радив учителям використовувати заохочувальні засоби – нагороди за увагу й покарання за неувважність, пам'ятати про те, що крик, погрози, глузування відволікають увагу учнів, замість того, щоб зосередити її. Одним з головних обов'язків вчителя видатний педагог визначав потребу «навчити дитину уважно читати урок та робити завдання», активізувати в процесі навчання дітей як мимовільну, так і довільну увагу [5, 408].

ЛІТЕРАТУРА

1. Дефектологічний словник: навчальний посібник / За ред. В.І. Бондаря, В.М. Синьова. – К.: МП «Леся», 2011. – 528 с.
2. Выготский Л. С. Собр. соч. в 6-ти т. – Т.3: Проблемы развития психики / под ред. А. М. Матюшкина. – М.: Педагогика, 1983. – 368 с.
3. Гальперин П. Я. Методы обучения и умственное развитие / П. Я. Гальперин. – М.: МГУ, 1985. – 45 с.
4. Синьов В.М., Матвеева М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталості дитини: підручник. – К.: Знання, 2008. – 359 с.
5. Ушинский К.Д. О воспитании внимания // Педагогические сочинения М., «Педагогика», 1990. – Т. 6. – С. 403-408.
6. Ушинський К.Д. Избранные педагогические произведения. Просвещение, 1968. – 557 с.